

Osobní vzpomínka na velikána české virologie a onkologie – profesora Vladimíra Vonku

S hlubokým zármutkem jsme přijali zprávu, že dne 20. června 2025 po dlouhé nemoci zemřel ve věku nedožitých 95 let prof. MUDr. Vladimír Vonka, DrSc., emeritní vědecký pracovník Ústavu hematologie a krevní transfuze, zakládající člen Učené společnosti ČR a dlouholetý pedagog a spolupracovník 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy.

Profesor Vonka byl jednou z nejvýraznějších osobností české biomedicínské vědy 2. poloviny 20. století a počátku 21. století. Svůj profesní život zasvětil virologii, imunologii a výzkumu zhoubných nádorů. Jeho vědecký i lidský odkaz zůstává nejen v české akademické obci, ale především pak v mezinárodním kontextu. Byl vskutku renesanční osobností, která výrazně přispěla ke světovému poznání v oblasti onkologie a virologie.

Po promoci na Fakultě všeobecného lékařství UK (1955) začínal jako lékař na interním a infekčním oddělení v Ústí nad Labem. Poté v roce 1956 nastoupil do Ústavu epidemiologie a mikrobiologie v Praze a záhy přešel do věhlasného Výzkumného ústavu imunologického, který byl součástí Ústavu sér a očkovacích látek (ÚSOL). Zásadní v tomto období byla jeho účast na úspěšném programu eradikace dětské obrny v Československu – toho času se jednalo o první úspěch svého druhu na světě. V té době se také rozvinula jeho celoživotní spolupráce s profesorem Ervínem Adamem (1922–2024), který je rovněž úzce spjat s 2. lékařskou fakultou UK – jím založená Nadace Vlasty a Ervína Adamových dodnes podporuje nadějné studenty či mladé vědecké pracovníky při zahraničních stážích.

Zásadní význam měly pro Vladimíra Vonku vědecké pobyty na *Baylor College of Medicine* v Houstonu (1964–1965, 1968–1969), kde pod vedením profesora Josepha L. Melnicka zkoumal nádorové viry. Z této doby začínají mé první osobní vzpomínky na pana profesora, protože můj otec doc. MUDr. Milan Macek, CSc., tehdy s mojí maminkou působili na stejném pracovišti. Díky Vonkově doporučení táta získal stáž na „Bayloru“ a já začal kamarádit s jeho synem Richardem. Z našich společných dětských her u bazénu bytového domu v Braeswood Appartments je krásné a pevné celoživotní přátelství! Na pana profesora si pamatuji jako na urostlého pravého gentlemana, který se nám dětem vždy vzorně věnoval. Naši rodiče ve vzácných volných dnech společně cestovali po jihu USA, pravidelně jsme jezdili k moři do Galvestonu, a dokonce jsme společně navštívili koncert Elvise Presleyho

v houstonském Astrodomu. Ostatně nebyla to jenom rodina Vonkova, ale i rodina Adamových, se kterými nás dodnes pojí krásné přátelství. Po srpnu roku 1968 se Adamovi rozhodli zůstat v Houstonu, zatímco Vonkovi a Mackovi se rozhodli vrátit zpět do Československa. Ve zpětném pohledu jsem Vladimíru Vonkovi nesmírně vděčný, protože vlastně nepřímo určil můj profesní život – díky němu jsem měl unikátní šanci naučit se dobře anglicky, získat tak mezinárodní rozhled a přirozeně navázat široké profesní kontakty, a to hned po roce 1990.

Profesor Vonka po svém návratu do Prahy stál u zrodu nové generace výzkumníků nádorové virologie. V letech 1976–1983 vedl spolu s gynekologem profesorem Jiřím Kaňkou

rozsáhlou prospektivní studii, která zásadním způsobem změnila chápání příčin rakoviny děložního čípku. Jejich práce vyvrátila tehdejší dominantní hypotézu o vlivu virů Epstein a Barrové (EBV) a HSV-2, čímž uvolnila cestu k molekulárnímu průkazu lidských papilomavirů (HPV) jako původců tohoto zhoubného nádoru. Ostatně za tento poznatek, který je základem dnes široce aplikovaného preventivního

očkování mladistvých, obdržel jejich nejbližší spolupracovník z Heidelbergu, profesor Harald zur Hausen, v roce 2008 Nobelovu cenu. Vzhledem k tomu, že se obě studie vzájemně doplňovaly, považuji za nespravedlivé, že profesor Vonka byl nobelovským výborem opomenut, neboť jeho role v těchto výzkumech byla klíčová a stala se jedním z pilířů jeho další vědecké kariéry. Jak už to ale bývá, ani tak to nebylo jednoduché – pan profesor přivezl z USA zcela nové metody a poznatky, které doma prosazoval navzdory skeptickému prostředí, celkovému útlumu společnosti po roce 1969 v době časně normalizace, a dokonce i rigidnímu pohledu některých starších kolegů.

Že to byla správná cesta, potvrzují i zcela aktuálně publikované údaje ze 150 zemí světa ohledně snížení mortality na nádorová a kardiovaskulární onemocnění od roku 2010 – redukce úmrtnosti na karcinom děložního čípku v důsledku imunizace, u jejíhož zrodu Vladimír Vonka stál, je výslovně jmenována.

Vzpomínám, jak se naše rodiny od té doby vzájemně pravidelně navštěvovaly, ať už doma nebo našich chalupách. Bylo to vždy inspirativní, pan profesor byl totiž nesmírně charismatický a navíc jsem se těšil na setkání Richardem a jejich roztomilým psíkem Artym. Při pozdějším studiu medicíny v polovině 80. let mne profesor Vonka velmi inspiroval svou čtivou a dosud aktuální knihou „Záhada rakoviny“ (Závada J, Vonka V. *Mladá fronta*, 1984). Rovněž jsem nadšeně studoval lékařskou mikrobiologii ze slavné americké učebnice „*Jawetz, Melnick & Adelbergs Medical Microbiology*“ (která vychází dodnes a má již 28. vydání), do níž mi profesor Melnick napsal nádherné věnování, abych pokračoval v „nejlepších tradicích“ profesora Vonky a svého otce.

Po návratu z povinné vojenské služby na jaře roku 1987 jsem začal pracovat jako vědecký aspirant na oddělení klinické biochemie v „kachlíkárně“ na Karlově náměstí a můj první školitel profesor Josef Hyánek mi doporučil, abych se naučil molekulárně genetickou diagnostiku v Ústavu sér a očkovacích látek Praha. Koncem 80. let byl ÚSOL se svou Laboratoří virové biologie předním pracovištěm, kde se začaly rozvíjet molekulárně genetické metody, a také prakticky jediným místem pro praktickou výuku tohoto rychle se rozvíjejícího oboru laboratorní diagnostiky. V důsledku nedostupnosti moderních laboratorních příruček jsme se učili z „dvojnásobných překladů“ odborných příruček – tj. českých zpětných překladů ruskojazyčných sovětských vydání původních amerických monografií. Byla to úžasná doba, kdy jsme všichni nadšeně objevovali základy molekulární biologie! PCR jsme dělali se stopkami v ruce a překládali plovoucí zkumavky mezi třemi vodními lázněmi různé teploty.

Vladimír Vonka byl skvělým a laskavým mentorem, vše nám umožnil, toleroval naše začátečnické chyby (jednou jsem třeba při večerním vytahování aspiračních skleněných kapilár nad otevřeným plamenem vyvolal falešný požární poplach v ÚSOL), ostatně i můj kolega z pracoviště prof. Ing. Z. Sedláček v ÚSOL provedl první *southern blotting* při rozvoji diagnostiky DNA „humánních“ onemocnění. Obdivovali jsme celý tým vedený profesorem Vonkou, který na světové úrovni vyvíjel geneticky definované virové vakcíny, což koncem 80. let pochopitelně nebylo samozřejmé.

Po zrušení ÚSOL začátkem 90. let pan profesor přešel se svým týmem do Ústavu hematologie a krevní transfuze, kde

pokračoval ve výzkumu protinádorových geneticky cílených vakcín včetně návrhů na očkování proti produktům mutovaných protoonkogenů. V tomto ohledu sehrál průkopnickou roli v zavádění molekulární genetiky do československé virologie a onkologie, včetně rozvoje výzkumu a diagnostiky vzácných monogenních onemocnění. Jeho působení na ÚSOL mu poskytlo prostor, nástroje a intelektuální svobodu, která byla pro vznik jeho nejzásadnějších vědeckých výsledků naprosto určující.

Dlouholetý vztah měl Vladimír Vonka rovněž ke 2. lékařské fakultě UK – již v roce 1992 zde byl jmenován profesorem. Externě se věnoval výuce mediků v oblasti virologie, imunologie a molekulární biologie. Byl i školitelem mnoha našich doktorandů. Jeho přednášky byly vysoce ceněné pro svou odbornou hloubku, srozumitelnost a nadšení, s nímž předával své dlouholeté mezinárodní zkušenosti a také ukazoval na nezbytnost vědecké integrity. V roce 2000 mu byla udělena Zlatá pamětní medaile 2. LF UK, která je výrazem uznání jeho mimořádného přínosu nejenom svému oboru, ale i naší fakultní komunitě. Troufám si uvést, že se podílel na utváření její „výzkumné identity“, zejména v oblasti virologického a imunologického výzkumu. Navíc si jej mnozí naši studenti a kolegové pamatují jako charismatického pedagoga a čestného vědce, který zůstal skromný navzdory své mezinárodní reputaci.

Profesor Vonka byl autorem více než 300 odborných publikací a několika monografií. Jeho práce byla oceněna řadou prestižních ocenění, včetně státního vyznamenání – Medaile Za zásluhy v oblasti vědy (2005) a stříbrné oborové plakety J. G. Mendela za zásluhy v biologických vědách (1991). V rozhovorech se nikdy netajil svou nezlomnou vírou ve sílu rozumu, vědy a lidské odpovědnosti. Po celý život byl vědcem, který spojoval odbornou excelenci s lidskostí a odvahou. Ostatně jeho rozhodnutí neodejít natrvalo z Československa po roce 1968, které významně ovlivnilo i mé rodiče, bylo motivováno nejen pocitem odpovědnosti vůči vlastní rodině a spolupracovníkům, ale bez přehánění či patosu i vůči celé naší zemi.

Jeho smrtí ztrácíme výjimečného vědce, moudrého učitele a inspirativního člověka. Čest jeho památce!

Milan Macek ml.